

Уискито на Шакълтън

Невил Пийт

Първа глава

Инициативи

В края на XIX век, в залеза на Викторианската епоха, парният двигател вече доминира в мореплаването. През това време на сушата разнообразни превозни средства, задвижвани от електричество и двигатели с вътрешно горене, донасят революционни промени в промишлеността и в градския живот на Великобритания. През 1897 г. кралица Виктория и нейните поданици (които тя нарича „моя възлюбен народ“) отбелязват 60-годишнината от възкачването ѝ на престола. Нейната огромна империя покрива една пета от сушата на планетата. Флотът на Нейно Величество доминира навсякъде. Британското търговско присъствие също е повсеместно, доставяйки в родината стоки от най-отдалечените и екзотични пристанища на Земята.

През това последно десетилетие на века Ърнест Шакълтън се издига до втори помощник-капитан на търговски съдове, превозващи стока от Далечния изток през Тихия океан до двете Америки. През 1897 г. той вече има седем години плавателна практика, като преди това е завършил лондонския частен колеж за момчета „Дълуич“. Морската търговия се оказва отрезвяващо преживяване за един млад християнин, запокитен в суровия свят на моряците, където силният алкохол, грубият език и пиянските изстъпления са напълно в реда на нещата при по-дълги пътувания.

Диамантеният юбилей на кралица Виктория заварва Шакълтън в отпуск на брега в Лондон, където пред очите на младия мореплавател се разкриват възможности както за романтични вълнения, така и за далечни полярни експедиции. Първото се развива в семейното имение в Сиднъм, Южен Лондон, когато една от сестрите на Ърнест – Етел, го запознава със своя приятелка на име Емили Дорман. Дъщеря на заможен столичен адвокат, Емили се оказва висока и привлекателна 28-годишна девойка – с около пет години по-възрастна от брата на Етел. Ърнест моментално се влюбва в нея и действа според инстинктите си на настойчив чаровник, като решава да разкрие своите чувства пред младата жена. Ала междувременно увлечението му към морския живот взема превес. Не след дълго той отново се озовава на търговски кораб, привлечен от съобщения в пресата за подготовка на нов вид презокеанско пътешествие с изходна точка в град Антверп – белгийско пристанище от другата страна на Па дьо Кале.

Един бивш китоловен кораб на име „Белгика“ се подготвя да отплава на научно пътешествие, първо по рода си, с крайна точка Антарктическият полуостров, като пътят ще се спре в южния чилийски пристан Пунта Аренас. Две години по-рано от другата страна на Антарктическият континент, в района южно от Нова Зеландия, на същинската континентална суша за първи път е стъпил изследователски крак. Първите

стъпки са оставени по пясъчното крайбрежие при нос Адаре, в северната част на Виктория ленд. Ала това белгийско пътешествие е заредено с напълно нови очаквания. Според плановете „Белгика“ ще зимува в морския лед с цел да се подготви почвата за изследването на Антарктида – нещо, с което никой не се е захващал до този момент. В екипажа е включен и един млад норвежец с изострен приключенски нюх на име Роалд Амундсен. При мисълта за тази полярна морска инициатива нещо се пробужда в сърцето на досегашния втори помощник-капитан. Въображението му е запленило от възможностите за открития в южния край на Земята.

Наземният отпуск на Ърнест Шакълтън така и не съвпада с кралските празненства и всенародните изблици на любов към застаряващата кралица, която се завръща в Лондон на теглена от коне каляска и влак с парен локомотив от замъка „Балморал“ в Шотландия. Само седмица по-рано Шакълтън заминава и по този начин пропуска бляскавото отбелязване на рекордния в историята на британската корона юбилей. Някъде по същото време дълбоко във високопланинските земи на Шотландия, далеч отвъд замъка „Балморал“, без никакви фанфари една спиртна фабрика за уиски кротко извършва вековната си дейност. През лятото на 1897 г. фабрика „Глен Мор“ в крайбрежното градче Инвърнес усърдно дестилира малцово уиски. Само след десет години Ърнест Шакълтън ще установи контакт с нея с питане за нейното хайландско уиски.

Втора глава

Трезвеност, Тенисът и морски дни

Семейство Шакълтън има ирландски корени. Те не се простират толкова назад във времето, колкото шотландското уиски, но все пак са доста дълбоки. Около 1720 г. Ейбрахам Шакълтън пристига в Ирландия от западните покрайнини на Йоркшир заедно със съпругата и децата си. Поканени са тук от квакерска църковна общност в село Балиторе, графство Килдър, южно от Дъблин. Цялата област е известна заради англо-ирландските си традиции. Самият Ейбрахам също е квакер, както и учител. Скоро той основава местно училище. Пет поколения по-късно на 15 февруари 1874 г. в Килкий¹ се ражда Ърнест Хенри Шакълтън. Той е второто дете и най-голям син на Хенри Шакълтън и неговата благонравна съпруга Хенриета. По майчина линия предците на Ърнест са от ирландски произход и могат да се проследят назад чак до XII век. Така малкият Ърнест се появява на бял свят в среда на квакери и ирландци, в семейство на преподаватели, земевладелци – все образовани и дълбоко вярващи хора.

Неговият дядо, също носещ името Ейбрахам, още навремето се е захванал да проследи английските корени на фамиленото дърво. От свой братовчед в Лондон той се сдобива с копие на някогашния фамилен герб на семейство Шакълтън. На него са изобразено щит и надиплена пелерина, зад които се вижда топола. Обновена версия на

¹Селце в графство Килдър, Ирландия. Намира се на 70 километра от Дъблин – б. ред.

герба получава одобрение от хералдическите власти в Дъблин за ирландската страна на фамилията. На нея е добавено мотото на латински: „Fortitudine vincimus” – „Чрез издръжливост побеждаваме“.

По времето, когато се ражда Ърнест, неговият баща обработва взета под наем земя край Килкий. Тогава обаче настъпва икономически спад. Цените на земеделски продукти, най-вече на житото, понасят тежък удар заради рецесията от средата на 70-те години на XIX век. Затова през 1880 г. Хенри Шакълтън се премества с цялото си семейство в Дъблин, където започва да учи медицина. Тази промяна налага да заминат за Лондон четири години по-късно. Там Хенри слага началото на медицинската си практика. Животът в Англия не му е непознат, понеже преди години родителите му са го изпратили да следва в Уелингтън, графство Съмърсет. С преместването си в Лондон Хенри Шакълтън изоставя принадлежността си към квакерското движение и се причислява към Англиканската църква. От този момент насетне възпитанието на неговите десет деца ще бъде в ценностите и доктрините на англиканското християнство.

По това време Ърнест вече е на десет години. Той е любознателно и атлетично момче със сиво-сини очи, гъста черна коса и умерен ирландски акцент. Въпреки стреса от двете премествания той расте в спокойно и сплотено семейство. Като бебе за него се грижи специално наета медицинска сестра, а впоследствие до 11-годишна възраст за възпитанието му отговаря гувернантка. През следващите две години следва в подготвително училище „Фър Лодж“, а след това го записват в дневния пансион на колежа „Дълуич“. Това съвпада със златния юбилей на кралица Виктория като монарх през 1887 г. Колежът е в непосредствена близост до семейната им къща в Сиднъм, наречена „Абърдийн хаус“.

Заедно с брат си и осемте си сестри Ърнест се радва на стабилност и взаимна подкрепа. Семейството е сплотено и грижовно, а баща им е авторитетна личност и добър наставник. Хенри Шакълтън съумява да им вдъхне и любов към поезията и в резултат Ърнест се влюбва в поети като Тенисън, Шели и Кийтс. Творчеството им подхранва неговото въображение. Още преди раждането на Ърнест едно цяло поколение вече е било запленило от поезията на лорд Алфред Тенисън. Той е поет лауреат на Обединеното кралство в продължение на цели четири десетилетия, а кралица Виктория го обявява за своя любим поет.²

Още като ученик Ърнест се захласва по темите за живота, любовта и героичните подвизи, които изследват големите английски поети от XIX век. Той се изживява като търсач на съкровища, непрестанно намира нови литературни открития и ги споделя със сестрите и брат си. Вдъхновява се от доблестни каузи, радее за морал и справедливост. Въпреки че баща му е скъсал с квакерското си минало, това не означава, че ценностите на квакерите са изоставени. Обществена солидарност и равенство, пацифизъм и ненасилие, толерантност към културното многообразие, въздържание – всички тези

²Сред най-известните творби на Тенисън е „Одисей“ – драматичен монолог за героично пътуване и приключения, който завършва със следните думи: „Бори се, търси, намирай и не се предавай“. Тези думи са гравирани върху дървен кръст в Антарктида, издигнат на върха на хълма за наблюдения на остров Рос в памет на Робърт Фалкън Скот и екипа му, които достигат Южния полюс през лятото на 1911-1912 г., но загиват на връщане за дома – б. а.

идеали, както и още много други, докосват душата на младия Шакълтън и той се посвещава на разпространението им. На едно от първите места в неговия списък е въздържанието. В момчешките му години английското и ирландското общество възприемат алкохола като неразривна и същностна част от живота – на равна нога с водата и храната. Алкохолът има медицински приложения. Той придава здравословно излъчване на лицето. За мислещия християнин или квакер обаче алкохолът е равносilen на порочен бич за обществото, водещ до насилие, разстроени семейни отношения, социални разслоения и бедност.

В дома на Шакълтън в Сиднъм, където въздържанието е закон за всички членове на семейството, най-големият син репетира своите аргументи срещу силния алкохол. Ърнест изнася лекции пред слугите за вредата от пиенето. Според първия му биограф Хю Робърт Мил през онези дни младият Ърнест съумява да убеди всички обитатели на дома да се подпишат под обет за въздържание от алкохол. Постига го, пише Мил, с помощта на „своето неустойимо желание да призовава“. С една дума, притежавал е харизма.

Освен това Ърнест изнася кампанията си за трезвеност и на улицата, където предприема конкретни мерки. Включва се в улични паради, които с плакати разясняват опасностите и злините на алкохола. Води сестрите си на събрания пред кръчми, където заедно скандират на висок глас и пеят песни срещу пиенето.

Това е епохата, когато въздържателните сдружения са във вихъра си. Едно такова християнско движение, известно с името „Група на надеждата“, съумява да се сдобие с по-голямо обществено признание. Основано още през далечната 1847 г., то нараства изключително много през втората половина на XIX век. Ърнест Шакълтън е сред най-отявлените поддръжници на „Група на надеждата“.

Тази негова роля на активист и защитник на трезвеността не пречи по никакъв начин на естествените му инстинкти към хумора и закачките. Най-големият брат в семейство Шакълтън се слави като веселяк и шегаджия, а сестрите му са най-честите потърпевши от лудориите му.

Основаният през 1618 г. колеж „Дълуич“, където Ърнест следва цели четири години обаче съвсем не е място за шеги. Той постъпва там на 13-годишна възраст, съпроводен от високите очаквания на баща му за кариера в медицината. Ала колежанското образование се оказва тясно за душата на младия Ърнест. Той изпитва същинско отегчение от академичното учене, но пък е сред най-добрите в спорта и физическата подготовка. Вниманието му постепенно се приковава от книги за презокеански пътешествия и далечни екзотични култури, а светът на поезията му предоставя глътка въздух на фона на монотонното обучение в класната стая. Неговият биограф Мил, който му става близък приятел и наставник след първото пътуване до Антарктида, описва училищния му успех до предпоследната година в колежа така: „южно от еkvатора и понякога опасно близо до Полюса“.

През последния му срок в „Дълуич“, малко преди да завърши през 1890 г., успехът му става по-добър. По история и литература той е втори в класа, а по химия е трети. По математика също завършва трети в група от 25 деца. Предвид важността на

математиката в света на навигацията това се оказва доста ценно за 16-годишния младеж, устремил се към морски приключения³.

Мечтите на Хенри Шакълтън да бъде наследен в медицинското поприще скоро отстъпват пред новите морски вълнения на неговия син. Не е вярна информацията на един от семейните биографи, че Ърнест е избягал от семейството си по море. В действителност техен близък роднина урежда момчето да чиракува за по шилинг месечно на един клипер на име „Хаутън тауър“, собственост на компания „Уайт стар лайн“. Корабът отплава от Ливърпул към екзотичното чилийско градче Валпараисо. Ърнест се качва на борда с Библия в ръка, решен да не нарушава всекидневния си навик да прочита по няколко страници от нея. В багажа му попадат и няколко книги с поезия. Впоследствие Шакълтън ще разказва как на онова първо пътуване е научил повече неща за географията на Земята, отколкото ако бе продължил да ходи на училище до 80-годишна възраст.

*На запад да отплавам, оттатък залеза,
където къпят се звездите, чак догде умра.
Из „Одисей“ на лорд Алфред Тенисън*

Въпреки тежката обстановка на палубата Шакълтън нито за миг не изразява съжаление, че е тръгнал. Корабът преминава през редица тежки морски бури. Един ден член на екипажа е отвят във водите през борда. Друг път самият Ърнест едва не пада в тъмните води на Тихия океан. Трудностите са най-разнообразни – търкането на грубите дъски на палубата, лъскането на металните части, мизерните пристанища, изморителното товарене и разтоварване на стока, мокрите дрехи, болките от лумбаго, дизентерията, носталгията, грубостта на често пияните моряци и т.н. В крайна сметка останалите членове на екипажа се примиряват, че Ърнест си живее свой живот в света на книгите и поезията. Някои даже изразяват възхищение от това. В едно свое писмо до дома той споделя как е прихванал нов навик –пуши цигари. Никъде обаче не се споменава за порока на пиенето. Нито пък някой от близките му би могъл да си представи нещо подобно.

През 1894 г., след като навършва 20 години, младият моряк започва постепенно да се изкачва в йерархията на морския живот. В един момент става трети помощник-капитан на завръщащ се от Америка параход, собственост на компания „Уайт стар лайн“. След това пътуване той се връща в семейното имение в Сиднъм с колекция от бебета алигатори, обявявайки ги за свои домашни любимци. Най-големият син в семейството се е прибрал у дома. Дамите в „Абърдийн хаус“ веднага застават нащрек в очакване на нови шеги.

По това време Ърнест вече се е сдобил с внушителна мускулна маса, а позицията му на трети помощник-капитан му е дала самочувствие да издава нареждания. Всички някогашни следи на ирландски акцент у него са заличени от годините в колежа „Дълуич“, а сега езикът му е допълнително изменен от пътуванията зад граница.

³От колежа „Дълуич“ твърдят, че Шакълтън е „несъмнено тяхното най-известно старо момче“ след преждевременната му смърт през 1922 г. в Южна Джорджия – б. а.

Акцентът му вече е отявлено английски. Начинът му на говорене е доста по-самоуверен и дързък. В личностен план обаче той така и не е изгубил своята мекота и състрадателност. Според думите на негов близък приятел Шакълтън е като „викинг с майчинско сърце“.

През 1896 г. той получава сертификат за капитан в Сингапур. Това му донася ново повишение до втори помощник-капитан и го отправя на редица нови пътешествия. Запознанството му с Емили Дорман година по-късно довежда до почести отпуски на брега. Емили изпитва увлечение по изящните изкуства, театъра, пеенето и поезията. Един от нейните идоли е Робърт Браунинг и съвсем скоро нейният млад и привлекателен ухажор моряк също става последовател на Браунинг.

Синкав сред води горящи се показва Трафалгар.

Близко откъм североизток сив изгрява Гибралтар.

Из „Мисли за дома откъм морето“ на Робърт Браунинг

Шакълтън смята, че измежду всички поети на XIX век Браунинг най-добре съумява да изрази тайнството на съществуването. Сякаш ролята на човека на Земята е да демонстрира вяра, дързост и издръжливост, а никой друг поет така и не успява да съчетае загадката на Вселената с такъв жизнерадостен отговор. Поне такава е обяснението за ненадейното увлечение на полярния изследовател по Браунинг, което дава английският журналист Харълд Бегби⁴ в книгата си „Шакълтън: спомени“, издадена през 1922 г.

По време на дългите седмици по море Шакълтън навакса за изгубените ученически години в „Дълуич“, като поглъща огромно количество литература – Шекспир, Дикенс, Лонгфелоу, както и по-специализирани произведения, сред които е и прословутата класика от 1859 г. на Чарлз Дарвин „Произход на видовете“. Малко по-късно, през 1899 г. морската кариера на Ърнест Шакълтън поема по нов път. Той се записва в „Юниън касъл лайн“ – престижна британска търговска компания, занимаваща се с превоз на пътници и стока до южното крайбрежие на Африка и обратно. Когато през октомври същата година избухва Южноафриканската война, редовните търговски морски съдове започват да превозват британски войници от Саутхемптън до Кейптаун. След две пътувания на борда на „Тинтейджъл касъл“ двамата с корабния хирург, водени от предприемачески дух, съчиняват сувенирна книга от 60 страници. Това произведение ще се окаже първото смело начинание на младия помощник-капитан в света на публицистиката.⁵ Отпечатана и разпространявана от двамата съавтори, малката книжка се разпродава и дори им донася печалба. Специално подвързано копие е подарено на кралица Виктория. На друго се поставя следният надпис: „Ъ. до Е., юли 1900 г. – Първите плодове“. Със сигурност

⁴Браунинг, друг велик викториански поет, е роден и получава домашно обучение в християнски дом в Южен Лондон и подобно на Шакълтън не се посвещава на по-високите нива на образование. Поемите му звучат автентично за Ърнест Шакълтън, който ги цитира по време на пътешествията си по вода и през целия си живот – б. а.

⁵Изданиято „Как 1200 войници отидоха в залива Тейбъл“ се предлагало чрез абонамент. Продадени са 200 копия – б. а.

Емили не излиза от мислите на Ърнест. Но същото се отнася и до зараждащите се възможности да се впусне в изследване на Антарктида.

Шакълтън участва в още няколко пътувания до Кейптаун с корабите на „Юниън касъл лайн“, но в крайна сметка през март 1901 г. напуска. По това време е на 27 години. Кралското географско дружество и Британското кралско научно дружествозамислят съвместна полярна експедиция и Ърнест Шакълтън отчаяно иска да се включи в нея.